

על ביזיון בית משפט

מאת: אורי שטרזמן*

על "על ביזיון בית-משפט" מאת אליעזר בן-שלמה¹

סעיף 6(1) לפקודת ביזיון בית המשפט קובע את סמכויות בית המשפט "לכוף אדם בקנס או במאסר לציית לכל צו שניתן על ידם והמצוה לעשות איזה מעשה או האוסר לעשות כל מעשה". זאת ללא הנחיה מתי הכפייה תיעשה על פי הפקודה ומתי על ידי לשכות ההוצאה לפועל. הפקודה מעמידה את אמצעי הכפייה הבלעדיים האפשריים על פיה, קנס או מאסר, אבל אין בה הדרכה, אף לא מגבלה, על עצמת הכפייה. הפקודה מתירה ערעור על "צו המטיל עונש... על פי סעיף 6... באותם התנאים הנהוגים בערעור על פסק דין פלילי המטיל עונש כיוצא בזה"³, אך אינה מתייחסת לזכות הערעור על החלטה הדוחה בקשה לכפיית הציות לצו המשפט. התשובה לשאלות אלו ולרבות אחרות איננה עולה מלשון הפקודה אלא מפסיקת בית המשפט העליון ובתי המשפט האחרים לערכאותיהם⁴.

לשון הפשט של המלה "ביזיון" מעוררת מיד את המחשבה שעניינה של פקודת ביזיון בית המשפט הוא בזילות בית המשפט על ידי התייחסות מעליבה כלפיו ישירות בכתב, בעל פה או בהתנהגות ובדין המבוזה. אבל תוכנה של הפקודה מלמד, שמלכתחילה המחוקק ראה את המסרב לציית להחלטות בית המשפט כמבזה אותו, ולפיכך כלל במסגרת חקיקה אחת את דינו של המתפרע בבית המשפט ושל המפרסם דברים בכוונה להטות משפט או דברי בלע נגד בית המשפט ביחד עם דין העד המסרב להשיב על השאלות שהוא נשאל בחקירתו ועם המסרב לציית לציווי בית המשפט. לימים, בוטלו סעיפי הפקודה המתייחסים לפגיעות במהלך התקין של המשפט על ידי התנהגות פרועה או על ידי פרסומים פוגעים. הוראות אלה קיבלו ביטוי בסעיפי חקיקה אחרים⁵, ולפיכך הפקודה הנוכחית מתייחסת רק לאי-ציות לבית המשפט הבא לידי ביטוי בסירובו של העד להיחקר בבית המשפט ובסירוב של אדם למלא אחר ההוראות שניתנו לו על ידי בית המשפט.

אסופה של ההלכות המשפטיות בכל הסוגיות החשובות ליישום המחייב כיום של פקודת ביזיון בית המשפט נמצאת בספרו של ד"ר אליעזר בן-שלמה **על ביזיון בית-משפט**, שיצא לאור לפני מספר חודשים. ההלכות מובאות בלשון בית המשפט, בין שהן מצוטטות כמקובל בין המרכאות הפותחות וסוגרות כל מובאה ובין שהן מובאות כדבר המחבר, שהוסיף את דברי הקישור המתאימים. יש בכך כדי להועיל למעיין המבקש לעמוד על דיוקה של הפסיקה, אם כי, לטעמי, מן הדין להביא את דבריהם של השופטים, המובאים כלשונם, בין

אדם הנזקק לערכאות המשפטיות, כזכות המוקנית לו, משול לרץ למרחקים ארוכים זרועי מכשולים, שיודע את מועד הזינוק אך לא את מועד המגע בקו הסיום. הרץ הזוכה יזכה מיד בתהילה ויוכל לממש על אתר את פרסי נצחוננו, ואילו אותו אדם שיזכה במשפטו עלול להימצא במצבו של פירוס מלך אפירוס עת נכח במחיר (אבדן צבאו) ההצלחה (תבוסת הצבא הרומאי) ולחזור על דבריו, שנאמרו במרי לבו: "עוד ניצחון כזה ואבדנו". אם איתרע מזלו של אותו אדם ויריבו איננו משלים עם הפסיקה שנפסקה לחובתו או ממאן לקיימה, יהיה עליו לפתוח במצעד קשה למימוש זכייתו. בדרכו הוא יפגוש בשני חוקים, שינתבו את מסלולו. שניהם עתיקי יומין, אף שאחד מהם עוטה מפעם לפעם על עצמו אדרת מחודשת. החוק עתיק היומין, שנשאר לבוש (כמעט) במעטה שהלבישוהו יוצריו בתקופת המנדט בשנת 1937, הוא פקודת ביזיון בית המשפט². החוק השני, המחדש מדי פעם פריטים שונים בלבושו בלי לשנות את עיצובו המקורי, הוא חוק ההוצאה לפועל, תשכ"ז-1967, שיסודותיו הוצבו בחוק ההוצאה לפועל העותמאני (משנת 1332). העיקרון המנחה את שני החוקים הוא העמדת שירותי המדינה לרשות האזרח המבקש לממש את זכייתו במשפט, לכשירצה בהם, בתנאי שהמימוש לא יפגע בחירותו ויכולת קיומו של החייב חסר היכולת לקיים את חיוביו. כך, אף על פי שיש עניין למדינה בקיום פסקי הדין וציות לצווי בית המשפט, לא המדינה היא זו שיוזמת ומפקחת על הביצוע, אלא הזוכה בפסק הדין. הוא זה שאמור להניע את גלגלי ההוצאה לפועל ולהפעיל את פקודת ביזיון בית המשפט, והנעה זו כלל וכלל איננה פשוטה.

המהלך בשבילי ההוצאה לפועל, ימצא חקיקה ברורה, ראשי הוצאה לפועל, מוציאים לפועל ופקידים מיומנים שידריכו אותו בהם. ספרות מתעדכנת על הנעשה בהוצאה לפועל תאיר את דרכו. אך המבקש למצוא את הדרך לכפות על יריבו את הציות לפסק הדין, שאיננו מטיל חיוב כספי על החייב אלא מטיל עליו עשיית מעשה או הימנעות ממנו, יגלה חיש מהר שעליו להפעיל את פקודת ביזיון בית המשפט. לשם כך יהיה עליו לחזור לבית המשפט, להיזקק לכבלי הדין הנהוגים בו ולתקדימים המחייבים אותו. אמנם התקדימים אינם רבים מספור, אבל ללא ההתמצאות בהם הסיכוי להשגת מבוקשו הוא דחוק.

* שופט (בדימוס) של בית המשפט המחוזי בתל-אביב.

הערעור על ידי המבזה על פי סדר הדין הפלילי. ציפיתי לשמוע את קריאתו למחוקק לשינוי החוק כאשר הביא את פסיקות בית המשפט הדוחות ערעורים בגלל הגשתם על פי סדרי הדין האזרחי ולא על פי חוק סדר הדין הפלילי.

השער השני מוקדש להוראות הפקודה בדבר דרכי האכיפה האפשריות על המסרבים לציית לבית המשפט, שהם העד השותק וממרה ההחלטה השיפוטית, ובדבר הערעור על ההחלטה בעניינם ועיכוב הביצוע עד לשמיעת הערעור. המחוקק המנדטורי סבר שיהיה בכוחו של בית המשפט להרתיע עד מפני סירוב בלתי

מוצדק להיחקר על ידי החלטה "לתתו מיד

במאסר למועד שלא יעלה על חודש

אחד"⁷. הוא, בוודאי, הניח את

האפשרות לחזור ולהטיל עונש זה

בכל עת שיוחזר העד לדוכן

העדים ויעמוד בסירובו. כך עד

שיתרצה. אבל בית המשפט

העליון בישראל גרס אחרת.

בהלכה הידועה כ"הלכת

נבולסי"⁸ נקבע שאין לאסור

את המסרב לתקופה כוללת

העולה על חודש ימים.

התוצאה, שאין לה ולא יכול

להיות לה ביטוי בפסיקה אבל

נחזתה בבית המשפט, הייתה זלזול

של העד במכשיר אכיפה זה, כי חודש

ימים של מאסר איננו מרתיע עד במשפט

פלילי מסירוב להעיד נגד עבריינים, שידם תכבד

עליו הרבה יותר מחודש מאסר. הנחיית הפרקליטות על

ידי בית המשפט לפתוח בהליכי חקירה נגד עד כזה על פי סעיף 241

לחוק העונשין, תשל"ז - 1977 (הקובע מאסר עד לשנתיים בגין סירוב

להעיד) הרתיעה את העד, שהעדיף את החקירה על פני החשש

מאישום פלילי ומאסר רב ימים בעקבותיו, והועילה להעדו יותר

המרכאות המציינות זאת, כדי שלא ייחשבו כדבר המחבר.

ההלכות בעל בזיון בית־משפט מקובצות בשבעה שערים שכל

אחד מהם מוקדש לנושא מיוחד. כל שער מחולק לפרקים המתאימים

לסוגיות השונות הנדונות באותו שער. **השער הראשון**, הוא השער

הכללי. עניינו ב"מהותו של בזיון בית־משפט" וב"זהות המבזה".

סיווג הביזיון לפי תחומי המשפט שהוא עשוי להשתייך אליהם, אם

הוא "ביזיון אזרחי" או "ביזיון פלילי", חשוב לקביעת ההתייחסות

ליסוד הנפשי הנדרש מהמבזה ולענישה המגיעה לו. אם היא ענישה

על מעשה שנעשה בעברה, שאז זו ענישה מוגבלת

בהיקפה, או שמא היא התראה הצופה את פני

העתיד ומכוונת להרתיע את המבזה

מהמשך דרכו הרעה ואז, אולי, אין

הגבלה על ימי מאסר ועל סכומי

הקנס הצפויים למבזה עד

שיתרצה ויקיים את המוטל

עליו. הסיווג משפיע גם על

משקל הראיות הנדרש

להוכחת האחריות או

האשמה, שהרי משקלן

הנדרש להוכחת האחריות

האזרחית קל מהנטל החל

עליהן להוכחת אשמה

פלילית. המחוקק אמנם

השתמש במושגים הלקוחים

מעולם הענישה הפלילית באפשרו

את האכיפה על ידי "קנס" או "מאסר"

ובהוראתו להחיל את זכות הערעור על הענישה

לפי כללי הערעור על פסק דין פלילי, אבל הליכי האכיפה

לפי הפקודה הם אזרחיים. דעותיו של פרופ' הרנון על סוגיה זו,

שהובאו בספרו על **בזיון בית משפט על-ידי אי-ציות**⁶ ונשארו

אקטואליות מאז פרסומו ב-1965 ועד עתה, מובאות בהרחבה בפרק

זה בצדה של פסיקת בתי המשפט הקובעת זאת. מסתבר שההלכה

המשפטית מסווגת את ביזיון בית המשפט בתחום המשפט האזרחי.

לכן הפעלת הליכי ביזיון בית המשפט נתונה בידי בעל הדין הסובל

מההפרה, ולא בידי המדינה, המופקדת בדרך כלל (למעט בקובלנות

פרטיות) על ההליכים הפליליים, ובירור האחריות להפרת הצו או

לאי־קיומו מתנהל על פי סדרי הדיון המקובלים במשפט האזרחי.

השעטנו המשפטי גורם לתקלות לבעלי הדין ובאי כוחם הסוברים

שדין אחד (האזרחי) לכל ההליכים לפי הפקודה, וטועים הם בדרכם

לערכאת הערעור. לכן, בפרק הערעור שבשער השני חסרה לי עמדת

המחבר על העיוות שנוותר עד עתה בפקודה המחייב את הגשת

אנורה דומייה

1 א' ברשלמה על **בזיון בית־משפט** (2002). הספר יצא לאור בהוצאת "המכון למחקרי משפט וכלכלה בע"מ".

2 פקודת בזיון בית המשפט, חא"י כרך א, (ע) 332 (להלן: "פקודת בזיון בית המשפט").

3 שם, בס' 18).

4 ראו למשל ע"א 288/63 **עוז נ' עוז**, פ"ד יז 2541, 2547 (השופט ברנזון).

5 ראו למשל ע"א 287/88 א לחוק העונשין, תשל"ז - 1977 וכן את ספרו של י' קדמי על **הדין בפלילים** (תשנ"ה, חלק שני) 962.

6 א' הרנון **בזיון בית־משפט על-ידי אי-ציות** (תשכ"ה).

7 ס' 5 לפקודת בזיון בית המשפט.

8 ע"פ 217/59 **הי"מ נ' נבולסי**, פ"ד יד 73.

המשפט, שאושרה בערעור בבית המשפט המחוזי בחיפה¹². כמדומני, שפסק דין זה לא היכה שורשים, והאכיפה המועדפת של ההחלטות השיפוטיות על הרשויות המקומיות הייתה באמצעות הפנייה לבג"צ. לסיכום, אין בספר התמודדות של המחבר עם הבעיות העולות מיישום פקודת בזיון בית המשפט להלכה ולמעשה והזעקות, לדעתי, ליצירת חקיקה חדשה, שתקנה לבתי המשפט כלי אכיפה ההולמים את התפתחות המשפט ומציאות חיינו. עם זאת, יש בו ריכוז מלא של הפסיקה וההלכות העולות ממנה (כשהן מלוות בתיאור העובדות, לעתים קרובות בפירוט יתר מהנדרש), בחלוקה לשערים ולפרקים שיקלו על הנזקק להן לדעת תוך זמן קצר את כל הטוב הצפוי בהן עבורו או את הקשיים שייערמו בדרכו ♦

- 9 במקרה כגון דא, בו אוכפים צו מסירה של ילד שנעלם, לא נרתע בית המשפט העליון מאכיפה על ידי הוצאת צו מאסר ללא הגבלת זמן עד שיימסר הילד. כך נפסק בהמ' 309/61 שטרקס נ' שוחמכר, פ"ד טו 1562.
- 10 בך שלמה, לעיל הערה 1, בע' 51.
- 11 בך שלמה, לעיל הערה 1, בע' 211.
- 12 ע"א 102/73 מדמון נ' עיריית חדרה, פ"מ תשל"ד (ב) 572.

מהפעלת פקודת בזיון בית המשפט. ללמדנו שהגיעה העת להרהר בהתאמת הוראות הפקודה ופרשנותה למציאות הקיימת בימינו. רוב ההלכות המקובצות בעל בזיון בית משפט מתייחסות, כמובן, למהות הסיורב לקיים את החלטת בית המשפט, האכיפה הראויה והיקפה בכל מקרה על פי נסיבותיו. מסתבר שהאפשרויות הפתוחות כיום בהרחבה לאכיפת חיובים על פי חוק ההוצאה לפועל, הליכי כינוס נכסים וכדומה, צמצמו את ההישענות של הזוכים על פקודת בזיון בית המשפט. אין לי ספק שבמקרים רבים יש יתרון לאכיפת החלטת בית המשפט על ידי מינוי כונס נכסים על נכס של החייב, שיישם בכוחו ככונס נכסים את פסק הדין שניתן לטובת הזוכה, מאשר הדרך הארוכה הצפויה לזוכה המבקש סעד מבית המשפט על פי פקודת בזיון בית המשפט. העיון בפסיקה המקובצת בספר מלמד על התנאים הנדרשים לקבלת הסעד וההגנות האפשריות של החייב (שפורטו בשער הרביעי של הספר: אי־בהירות ההחלטה נשוא האכיפה המבוקשת, היעדר אפשרות אכיפה, חוסר אפשרות ביצוע וכדומה). כאשר כל בקשה לאכיפה מהווה הליך הממתיין לתורו בבית המשפט ונשוא הליכי ערעור על כל תלאתיו, סבורני, שלמרות זהות ההגנות בכל שיטות האכיפה, אין יתרון לפקודה. להפך. לכן השימוש בה הוא חיוני רק כאשר אין תרופה אחרת, יעילה ממנה, נגד הממרה. אין תמיהה בעיניי על השימוש בפקודה ליישום החלטות בית המשפט למשפחה, שהרי אין אפשרות למנות כונס נכסים על הילד לצורך מסירתו⁹ או להבאתו לביקור על ידי אחד ההורים למשנהו.

ריכוז הפסיקה בספר אחד מאפשר למעיין המחפש תרופה למצוקה שנגרמה לו כתוצאה מהפרת פסיקת בית המשפט לגלות ללא קושי אפשרויות לסעדים שאינם מקובלים בין התרופות המוענקות בדינים אחרים. בפרק הדין "זהות המבזה"¹⁰, הוא ימצא את ההלכות המתירות נקיטת הליכי אכיפה לפי פקודת בזיון בית המשפט על מי שאמנם לא היה בעל דין בהליך המחייב (אלא "זר" למשפט) אבל בחלוף הזמן הפך לגורם היכול לקיים את ההחלטה השיפוטית או לסכלה, והוא בידיעה עליה בוחר לסכל את ביצועה. בפרק המתניחס ל"דינו של ממרה צו הנמצא מחוץ לתחום השיפוט של בתי המשפט בארץ"¹¹, שהוא פרק חשוב למי שנאלץ לאכוף את ההחלטות השיפוטיות על בן זוגו שנמלט לחו"ל, מובאות ההלכות הישימות על תפיסת נכסיו של הנמלט כדי לאכוף עליו את ההחלטה השיפוטית ואת מימון ההוצאות הכרוכות בכך.

בפרקי הספר האחרים מובאת הפסיקה החשובה להבנת סדרי הדיון בבקשה לביזיון בית המשפט והפעלת הוראותיה של הפקודה על פי חוקים שונים בנושאים מגוונים. מפסיקה זו מעניין לציין את החלטת בית משפט השלום בחדרה על סמכותו לאכוף החלטה שיפוטית על העירייה על ידי הטלת קנס לפי פקודת בזיון בית